

Schrijfonderwijs

Ten geleide

Het initiatief tot dit themanummer over onderzoek van het schrijfonderwijs werd in het begin van 1986 genomen. De eerste opzet was van de hand van prof.dr. Hildo Wesdorp, onderzoeker op het gebied van moedertaalonderwijs en hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Al bij de eerste bespreking kon Hildo Wesdorp niet aanwezig zijn vanwege een ziekte waaraan hij op 31 juli 1987 is overleden.

Hildo Wesdorp heeft als geen ander in Nederland het empirisch onderzoek op het gebied van moedertaalonderwijs gestimuleerd. Aanvankelijk was zijn aandacht gericht op de beoordelingsproblematiek en de toetsconstructieproblemen. Dit onderzoek leidde in de jaren zeventig als vanzelf tot onderzoek naar de doelstellingen, de leerstof en de didactiek van het moedertaalonderwijs.

Veel belangstelling kreeg het onderzoek naar de haalbaarheid van periodieke peilingen. Dit onderzoek gaf voor het eerst enige empirische basis aan de discussie over de opbrengst van het lees-, schrijf- en spreekonderwijs.

De onderwijswereld zal Hildo Wesdorp als onderzoeker en als persoon missen bij de verdere ontwikkeling van het moedertaalonderwijs.

In het bijzonder in de Verenigde Staten is de laatste decennia veel onderzoek gedaan naar zowel het schrijfproces als naar het schrijfonderwijs.

In een recent overzichtsartikel stelt Hillocks (zie *Synthesis of research on teaching writing, Educational Leadership* Vol. 44, nr. 8, mei 1987) dat de bevindingen in het onderzoek naar het schrijfproces worden bevestigd door onderzoek naar de effecten van onderwijsstrategieën op het gebied van schrijven. Uit het onderzoek blijkt dat de meest gebruikelijke instructievormen, zoals het aangeven van grammaticale tekorten of het geven van vrije

schrijfp opdrachten, het minst effectief zijn.

Het meest effectief zijn instructiemethoden die rekening houden met de complexiteit van het schrijfproces, zoals het leren combineren van enkelvoudige zinnen, het gebruik maken van criteria voor het beoordelen en verbeteren van eigen teksten of die van anderen en in het bijzonder het gebruik maken van een ordening die kan dienen om een tekst op te stellen.

De drie bijdragen in dit themanummer

Van de artikelen die in dit themanummer zijn opgenomen gaat alleen het artikel van Sturm over de didactiek van het schrijfonderwijs. Van den Bergh en De Gloppe behandelen mogelijke doelstellingen voor functioneel schrijfonderwijs, het aanbod van stelonderwijs en de schrijfsprestaties die kinderen leveren.

Het interessante van het onderzoek van Van den Bergh is dat doelstellingen voor functioneel schrijfonderwijs zijn geïnventariseerd door bevragingen van docenten, (oud)leerlingen en ouders. Bijl schreef in 1966 in zijn boekje 'Over leerplanonderzoek' al dat ook belangengroepen buiten het onderwijs betrokken moeten worden bij de formulering van onderwijsdoelstellingen.

Na bepaling van doelstellingen werd ook een norm gesteld ter beoordeling van – al of niet – communicatief of functioneel taalgebruik. Nader onderzoek leidde tot de conclusie dat 9% van zesdeklassers functioneel analfabeet is. Uit het onderzoek van Van den Bergh blijkt onzes inziens dat zowel de formulering van de doelstellingen voor functioneel taalgebruik, de operationalisatie in een proeve, als de normstelling nog vele problemen oplevert.

Oud heeft over deze problemen uitvoerig geschreven in een kroniek in *Pedagogische Studiën* (1986, 63, 85-91).

Het artikel van De Gloppe sluit aan op het artikel van Van den Bergh. De Gloppe beschrijft eerst globaal het onderwijsaanbod op het gebied van stellen en rapporteert vervolgens over de schrijfsprestaties van leerlingen uit het achtste leerjaar van het voortgezet onder-

wijs, aan de hand van voorbeelden van goed, middelmatig en slecht functioneel taalgebruik. De Gloppe geeft ook aan welke eigenschappen het schrijfwerk vertoont van de 9% die als minimale schrijvers worden beschouwd.

Ook al maakt De Gloppe duidelijk op welk niveau 'functionele analfabeten' volgens de gestelde norm presteren, uitspraken over het percentage functionele analfabeten zijn toch van beperkte betekenis: de gestelde norm is altijd in hoge mate willekeurig. De betekenis van het onderzoek is veeleer dat het in de nabije toekomst, bij herhaald peilingsonderzoek, in principe mogelijk wordt na te gaan of het percentage slecht schrijvende leerlingen als gevolg van beter schrijfonderwijs afneemt.

Sturm rapporteert over de aanpak en de resultaten van een etnografisch onderzoek naar het gebruik van vernieuwingsvoorstellen in het schrijfonderwijs. Hij constateert op basis van interviews en observaties een discrepantie tussen wat leerkrachten zeggen en wat ze in de klas doen. Hij geeft daarmee ook aan dat implementatie-onderzoek niet buiten observatie van het onderwijzend handelen van leerkrachten kan.

Uit het onderzoek van Sturm blijkt dat de voorgestelde vernieuwing in de praktijk veel aanpassing ondergaat. De leerkracht betreft de vernieuwing primair op zijn omgang met leerlingen. De vakinhoudelijke aspecten van de vernieuwingsvoorstellen worden nauwelijks in praktijk gebracht. Op het gebied van schrijfonderwijs blijven leerkrachten bij voorkeur globale schrijfp opdrachten geven en letten daarbij vooral op spelling. Volgens Sturm is de opleidingshistorie en de persoonlijke ervaring van de leerkracht hier bepalend voor het onderwijzend handelen.

Deze vaststellingen van Sturm komen wel overeen met de resultaten uit ander implementatie-onderzoek: leerkrachten veranderen eerder de organisatie van het onderwijs dan het vakinhoudelijke didactische handelen. Tevens is uit innovatie-onderzoek bekend dat veel vernieuwing uit 'retoriek' bestaat en niet leidt tot blijvende verandering van het onderwijs.

Deze bijdrage van Sturm laat ook de sterke en minder sterke kanten zien van etnografisch onderzoek en de interpretatieve werkwijze daarbij. De sterke kant is de aandacht in het onderzoek voor de individuele omgang van leerkrachten met een vernieuwing. De minder sterke kant is de geringe aandacht voor ver-

schillende factoren die implementatie belemmeren of bevorderen. Zo gaat het onderzoek van Sturm voorbij aan het belang van interventies van buiten die de leerkrachten direct kunnen beïnvloeden zoals training, coaching en beschikbaarstelling van uitgebreid methodisch materiaal. Het etnografisch onderzoek op het gebied van implementatie van functioneel schrijfonderwijs zou veel aan waarde kunnen winnen door voort te bouwen op kennis verkregen uit het onderwijsinnovatie-onderzoek.

De drie artikelen geven tezamen een beeld van onderzoek naar doelstellingen en werkvormen van het schrijfonderwijs. Ze gaan niet in op de verschillende middelen die in dat onderwijs gebruikt kunnen worden. Ook op dat terrein vindt interessant onderzoek plaats bijvoorbeeld naar verschillende vormen van feedback, het gebruik van grammaticale inzichten en de inzet van de computer in het schrijfonderwijs. Stof genoeg voor een volgend themanummer.

Namens de redactie
P.N. Appelfhof
P.J. Schellens